Įvadas

Individualiosios Vilniaus miesto istorijos programos tikslas – padėti mokytojui supažindinti moksleivius su mūsų valstybės sostinės istorija. Ši programa padėtų moksleiviams geriau pažinti įvairius – politinius, ūkinius, kultūrinius, buitinius – miesto istorijos aspektus. Programos autoriai mano, jog ją gali įgyvendinti tiek istorijos mokytojas, tiek klasės vadovas, kuris domisi Vilniaus miesto istorija. Manytume, jog šią programą galima įgyvendinti 8 – 10 pagrindinės mokyklos klasėse dvejus-trejus mokslo metus. Programos realizavimo trukmė priklausys nuo to, ar moksleiviai pasirinks kartu su mokytoju visą programą, ar tik jos dalį – politines, ūkines, kultūrines ir buitines temas.

Programą galėtų įgyvendinti ir keli įvairių specialybių mokytojai, dėstydami šį kursą integruotai. Tačiau svarbiausia, kad ją įgyvendinant aktyviai dalyvautų moksleiviai. Programą sudaro keturiolika temų. Kiekvieną jų sudaro šešios dalys - tikslai ir uždaviniai, turinys, svarstytinos problemos, kūrybinės užduotys, metodai, turinio šaltiniai. Kolegoms siūlytume šiuos darbo metodus, supažindinant moksleivius su sostinės istorija:

1. Nagrinėti Vilniaus miesto žemėlapį bei nuotraukas, laikraščių straipsnius, pirminius šaltinius, susijusius su Vilniumi (pvz., Gedimino laiškus).

2. Rengti ekskursijų po miestą konspektus ir pačias ekskursijas. (Žymiųjų viniečių pėdsakais; Vilniaus gotika; Vilniaus poetai; 1863 - 1864 m. sukilimo atgarsiai Vilniuje; Vilnius ir vilniečiai Antrojo pasaulinio karo metais).

3. Rengti medžiagos iš Vilniaus miesto istorijos aplankus įvairiomis temomis (pvz., J. Basanavičius ir Vilnius, Vilniaus poetai, Vilniaus dailininkai, Vilnius žydų bendruomenė, 1831 metų sukilimas ir Vilnius).

4. Rengti „Mažąją Vilniaus miesto enciklopediją", kurioje galėtų būti šie skyriai: miesto istorija; gatvės; pastatai; įžymūs vilniečiai; mano gyvenamasis rajonas ir t. t.

5. Nagrinėti įvairių architektūros stilių pastatus (Vilniaus katedra).

6. Rašyti rašinius pirmuoju asmeniu iš pasirinkto Vilniaus miesto istorijos laikotarpio (pvz., „Viena diena gete").

7. Rengti viktorinas apie Vilniaus miestą.

8. Rinkti ir nagrinėti:

a)Vilniaus miesto žemėlapius,

b) knygas apie Vilnių,

c) eilėraščius apie Vilnių,

d) atvirukus, fotografijas,

e) laikraščių, žurnalų straipsnius arba jų iškarpas.

9. Rengti susitikimus su vilniečiais istorikais, poetais, rašytojais, architektais, miesto deputatais ir t. t.

Manome, kad parankinės ir svarbiausios knygos, nagrinėjant miesto istoriją turėtų būti:

Drėma V. Dingęs Vilnius. – Vilnius, 1992.

Jurginis J., Merkys V., Tautavičius A. Vilniaus miesto istorija nuo seniausių laikų iki Spalio revoliucijos. – Vilnius, 1968.

Lietuvos TSR istorijos ir kultūros paminklų sąvadas. T.1. Vilnius. – Vilnius, 1988.

Vilniaus architektūra. – Vilnius, 1985.

Vilniaus lietuvių periodiniai leidiniai 1904–1940. Sudarė J. Kazlauskaitė. – Vilnius, 1988.

Vilniaus periodiniai leidiniai 1760–1917. – Vilnius, 1988.

Nemaža naudingų minčių ir idėjų galima rasti neseniai išleistose individualiosiose programose:

Ekskursija po Vilniaus senamiestį. – Vilnius, 1996.

Epocha ir asmenybė. Radvilos Lietuvos kultūroje XVI–XVII a. Kultūros istorijos programa. – Vilnius, 1996.

Literatūrinis Vilnius. – Vilnius, 1996.

***

Autoriai nuoširdžiai dėkoja dr. D. Kuoliui, Dr. A. Kasperavičiui, VPU dėstytojui A. Ragauskui, mokytojui ekspertui R. Jokimaičiui už pastabas, kurios padėjo patobulinti šią programą

I. Aš ir Vilnius

1. Tikslai ir uždaviniai:

· nustatyti savo šeimos santykį su Vilniumi;

· susipažinti su savo šeimos istorijos rašymo metodika.

2. Turinys

Mano šeima ir Vilnius. Šeimos genealoginis medis. Šeimos relikvijos. Šeimos ryšys su Vilniumi.

Gyvenamasis rajonas, trumpa jo istorija. Gyvenamojo rajono ir gatvių pavadinimai. Šio rajono gamtos, istorijos ir kultūros paminklai bei jų apsauga. Poliklinika, policijos nuovada, maldos namai. Parapija. Gatvė. Mano namas ir jo gyventojai. Mano rinkiminė apylinkė ir jos gyventojams atstovaujantys miesto savivaldybės bei Lietuvos Respublikos Seimo nariai.

Vilnius Lietuvos istorijoje.

3. Svarstytinos problemos

Ką galime pavadinti senu vilniečiu?

Ar gerai suplanuotas mano gyvenamasis rajonas?

Kuris Vilniaus gyvenamasis rajonas labiausiai atitinka gyventojų poreikius?

Svarbiausios socialinės mano gyvenamojo rajono problemos.

Mano rinkiminės apylinkės deputatai ir jų veikla.

4. Kūrybinės užduotys

Nupieškite savo šeimos genealoginį medį.

Parašykite, ką jūsų šeima paveldėjo iš senelių arba prosenelių (laikrodis, žiedai, knygos, paveikslai, numizmatika, t.).

Apklauskite bent 8–10 savo namo gyventojų, norėdami išsiaiškinti jų tautybę bei jų šeimų apsigyvenimo Vilniuje priežastis.

5. Metodai

Ekskursija po gyvenamąjį rajoną, susipažįstant su trumpa jo istorija, svarbiausiomis aptarnavimo sferos įstaigomis, gamtos, istorijos ir kultūros paminklais.

Apklausa „Ar man patogu gyventi Vilniaus mieste?“

6. Šaltiniai ir literatūra

Adomavičienė E. Rašykime šeimos istoriją // Mūsų kraštas, 1992, Nr.1, p. 156–157.

Jakštas J. Vilnius - lietuvių tautos branduolys // Lietuvių tautos praeitis. T. 3. Kn. 3 (11). – Chicago,

1975, p. 119–130.

Jurkštas J. Vilniaus vietovardžiai. – Vilnius, 1985.

Lukšaitė I. Vilnius lietuvių istorijoje // Krantai, 1989, Nr. 9, p. 7–11.

Ramanauskienė E. Kūrėjai ir jų memorialinės vietos. – Vilnius, 1984.

Remecas E. Šeimos istorija mokykloje // Istorijos mokymo klausimai. – Vilnius, 1995, p. 7–12;

Remecas E. Šeimos genealogija schemose // Istorijos mokymo klausimai. – Vilnius, 1997, p. 4–14.

Sužiedėlis S. Vilnius istorijos vingiuose (nuo XI a.) // Aidai, 1973, Nr. 9, p. 385–390.

Šapoka A. Vilnius Lietuvos politinis centras // Naujoji Romuva, 1939 Nr. 39

Tautinės mažumos Lietuvos Respublikoje. – Vilnius, 1992.

Vilniaus miesto žemėlapis. – Vilnius, Briedis, 1994.

Vilniečio portretas: sociologiniai metmenys. – Vilnius, 1995.

II. Vilniaus miesto istorijos šaltiniai ir literatūra

1. Tikslai ir uždaviniai:

· susipažinti su įvairiais Vilniaus miesto istorijos šaltiniais;

· susipažinti su Vilniaus miesto istorijomis ir jų apžvalgomis;

· susipažinti su reikšmingiausiais vadovais po Vilnių;

· išmokti sudaryti vadovo po savo gyvenamąjį rajoną planą.

2. Turinys

Pirmosios Viniaus miesto istorijos bei jų autoriai. J.I. Kraševskis, M. Balinskis, J. Kračkovskis. Imperinių idėjų atspindys Vilniaus miesto apžvalgose: F. Dobrianskis, A. Vinogradovas. Mitologizuotas lenkų istoriografijos požiūris vadovuose po Vilnių: A.H. Kirkoras, V. Gizbertas - Studnickis, J. Klosas, V. Zahorskis. Žydų autorių vadovai po Vilnių.

Lietuviškosios Vilniaus miesto istorijos bei jų autoriai. A. Šapoka, K. Binkis, P. Tarulis, M. Biržiška, J. Jurginis, V. Merkys, A. Tautavičius. Lietuviškieji vadovai po Vilnių ir jų autoriai: P. Tarulis, A. Maceika, A. Papšys, V. Tūrienė.

Vilniaus meno istorijos apžvalgos. A. Vorobjovas, J. Grinius, E. Veberis.

Vilnius J. Franko, A. Moravskio, A. Cicėno prisiminimuose.

Ikonografiniai Vilniaus miesto istorijos šaltiniai. Vilniaus miesto istorijos atspindžiai P. Smuglevičiaus, K. Rusecko, J. Damelio, M. Dobužinskio ir kitų dailininkų kūryboje. Vilniaus miestas J. Bulhako, M. Čechovičiaus, A. Kunčiaus ir kitų fotografų kūryboje. Šaltiniai Vilniaus miesto istorijai pažinti šaltiniai ir jų saugojimo vietos – archyvai, rankraštynai, muziejai, memorialiniai namai. Vilniaus miesto istorijos šaltinių publikacijos. Istoriniai statiniai

.

3. Svarstytinos problemos

Archyvų, rankraštynų, muziejų, bibliotekų reikšmė nagrinėjant miesto istoriją.

Skirtingi autorių požiūriai Vilniaus miesto vadovuose.

Vadovai po miestą – epochos veidrodis.

4. Kūrybinės užduotys

Perskaitykite trijuose vadovuose po Vilnių tą patį ekskursijos maršrutą ir juos palyginkite.

Sudarykite lentelę, kurioje būtų šios skiltys: autorius, vadovo po miestą pavadinimas, vadovo leidimo data, vadovo kalba. Padarykite išvadas.

Peržiūrėkite savo šeimos fotografijas, susijusias su Vilniumi, ir palyginkite jas su nuotraukomis, darytomis prieš pusę šimtmečio.

Parenkite ekskursiją „Vadovų po Vilnių autorių pėdsakais".

Apklauskite gatvėje praeivius apie vadovus po Vilnių ir apklausos rezultatus aptarkite.

5. Metodai

Ekskursija į muziejų, rankraštyną, biblioteką (pasirinktinai).

Ekskursijos rengimas.

Apklausa apie vadovus po Vilnių.

6. Šaltiniai ir literatūra

Agranovskij G. Guzenberg I. Litovskij Jeruzalim: Kratkij putevoditel po pamiatnym miestam jevreiskoj istorii i kultury v Vilniuse. – Vilnius, 1992.

Akty, izdavajiemyje Vilenskoju Komisijeju dla razbora drevnich aktov. T. X: Akty Vilenskovo magistrata i magdeburgii.– Vilna, 1879; T. XX: Akty, kasajuščijesia goroda Vilny. – Vilna, 1893.

Balinski M. Historia miasta Wilna. T. 1–2. – Wilno, 1837.

Dobrianskij F. Staraja i novaja Vilna. – Vilna, 1904.

Drėma V. Dingęs Vilnius. – Vilnius, 1991.

Drėma V. Kanutas Ruseckas. – Vilnius, 1996.

Dubinski P. Zbior praw i przywilejow miastu stolecznemu W.X.L. Wilnowi nadanych. – Wilno, 1788.

Jurginis J., Merkys V., Tautavičius A. Vilniaus miesto istorija nuo seniausių laikų iki Spalio revoliucijos. – Vilnius, 1968.

Junevičius A. Vilniaus fotografas Jozefas Czechovičius (1817? - 1881.01.01) // Baltos lankos, 1995, Nr.6, p. 198–219.

Juškevičius A., Maceika J. Vilnius ir jo apylinkės. – Vilnius, 1991.

Kirkoras A. H. Pasivaikščiojimai po Vilnių ir jo apylinkes. – Vilnius, 1991.

Kisarauskas V. Knyga apie miestą: [A. Kunčiaus fotoalbumo "Senojo Vilniaus vaizdai" recenzija] // Literatūra ir menas, 1970 liepos 4.

Klos J. Wilno, przewodnik krajoznawczy. – Wilno, 1923, 1929, 1937.

Kračkovskij J. Staraja Vilna do konca XVII stolietija. – Vilna, 1893.

Kraszewski I.J .Wilno od poczatkow jego do roku 1750. T. 1–4. – Wilno, 1840–1841.

Maceika J., Gudynas P. Vadovas po Vilnių. Vilnius, 1960.

Papšys A. Turistui apie Vilnių. – Vilnius, 1977.

Sakalauskas M. Vilnius: nuo šv. Petro ir Povilo bažnyčios iki Aušros vartų. Fotoalbumas. – Vilnius, 1995.

Samas A. Žemėlapiai ir jų kūrėjai. – Vilnius, 1997.

Sobranije drevnich gramot i aktov gorodov:Vilny, Kovna, Trok, pravoslavnych monastyrej, cerkvej i po raznym predmetam. – T. 1–2. Vilna, 1843.

Šapoka A. Senasis Vilnius . – Brooklyn, 1963.

Tūrienė V. Dešimt Šventaragio mįslių. – Vilnius, 1993.

Vinogradov A.A. Putevoditel po gorodu Vilnie i jevo okriestnostiam. – Vilna, 1904, 1908.

Vilniaus pilis senose fotografijose. – Vilnius, 1995.

Zahorski W. Przewodnik po Wilnie. – Wilno, 1921, 1923, 1927, 1935.

III. Seniausia Vilniaus miesto praeitis

1. Tikslai ir uždaviniai:

· susipažinti su seniausiais miesto archeologiniais paminklais;

· susipažinti su Vilniaus archeologų – seniausios miesto praeities tyrinėtojų

darbų svarbiausiomis išvadomis;

· aplankyti muziejus, kuriuose saugomi šaltiniai seniausiai miesto istorijai pažinti;

· nustatyti geografinės aplinkos įtaką miesto kūrimuisi;

· sudaryti žinomos vietovės planą.

2. Turinys

Archeologija – svarbiausias šaltinis seniausiai Vilniaus miesto istorijai pažinti. E. ir V. Holubovičių, A. Tautavičiaus, A. Daugudžio,V. Urbonavičiaus, L. Dziko darbai.

Miesto geografinė padėtis.

Seniausių gyventojų pėdsakai naujausių tyrinėjimų duomenimis. Gyvenvietės susidarymas ir jos raida IX–XIII a. Legendos ir padavimai apie seniausią miesto praeitį.

3. Svarstytinos problemos

Seniausių Vilniaus miesto ir jo apylinkių gyventojų kilmė.

Šventaragis – mitinė ar istorinė asmenybė?

Archeologinės medžiagos ir legendų palyginimas.

4. Kūrybinės užduotys

Nubraižyti Neries ir Vilnelės upių santakos apylinkių schemą pagal pasirinktą mastelį.

Išvardinti veiksnius, nulėmusius gyvenvietės atsiradimą miesto teritorijoje.

Trumpai atpasakoti bent tris miesto įkūrimo legendas ir lokalizuoti jose minimas vietoves. Nustatyti, kurios iš vietovių daugiausia minimos legendose, ir jas pažymėti miesto schemoje. Paminėti bent tris archeologinius paminklus, susijusius su seniausiąja miesto praeitimi, ir

pažymėti juos miesto schemoje.

5. Metodai

Susitikimas su archeologais, dirbančiais Vilniaus pilių teritorijoje.

Ekskursijos:

Nuo Gedimino, Kreivojo ir Bekešo kalnų pasižvalgius.

Šventaragio laikų gyvenvietė.

Seniausios miesto praeities liudytojai Vilniaus muziejuose.

Legendų apie Vilnių rinkinio rengimas.

6. Šaltiniai ir literatūra

Daugudis V. Iš Vilniaus miesto praeities. – Vilnius, 1993.

Kitkauskas N.Vilniaus pilys: statyba ir architektūra. – Vilnius, 1989.

Krivickienė-Gustaitytė L. Vilnius lietuvių liaudies dainose. – Vilnius, 1992.

Liobytė A. Pasaka apie narsią Vilniaus mergelę ir galvažudį žilabarzdį. – Vilnius, 1971.

Mozūriūnas V. Legenda apie Vilniaus pilį. – Vilnius, 1971.

Navickas K. Vilniečių apavas XIII–XIV amžiais // Iš lietuvių kultūros istorijos. T. 4. – Vilnius, 1964.

Puzinas J. Vilniaus proistorė //Aidai, 1955, Nr.6.

Sruoga B. Bangų viršūnės. – Vilnius, 1966.

Tautavičius A. Žemutinės pilies mediniai pastatai XIII–XIV amžiais // Iš lietuvių kultūros istorijos. T. 4. – Vilnius, 1964;

Tautavičius A. Lietuvos didžiųjų kunigaikščių rūmai. Istorija ir tyrinėjimai// Baltų archeologija. 1996. Nr. 1. – p. 2-14;

Tautavičius A. Vilnius iki Gedimino // Vilniaus balsas. 1990 sausio 8–14.

Vanagas A. Miesto vardas Vilnius // Gimtasis žodis. 1993, Nr. 11.

Vilniaus padavimai. – Vilnius, 1990

IV. Vilniaus kaip LDK sostinės raida iki Lietuvos krikšto

1. Tikslai ir uždaviniai:

· parodyti Vilniaus tapimą Lietuvos valstybės sostine;

· atskleisti pokyčius, kurie įvyko Vilniui tapus valstybės sostine;

· parodyti Vilniaus reikšmę organizuojant kovą prieš vokiečių ordinus;

· sukurti vieno statinio iš Žemutinės arba Aukštutinės pilių maketą.

2. Turinys

Vilnius LDK politiniame gyvenime. Lietuvos valstybės branduolio formavimasis ir sostinės problema nuo Mindaugo iki Gedimino laikų. Pirmasis Vilniaus miesto vardo paminėjimas. Vilnius tampa Gedimino LDK sostine. Nepavykęs Gedimino bandymas apsikrikštyti. Vilnius – kovų su ordinais organizavimo centras. Jogailos ir Kęstučio kovos. Lietuvos krikštas. Jogailos privilegijos Vilniaus vyskupui ir Vilniaus miestiečiams.

Miesto raida. Aukštutinė, Žemutinė ir Kreivoji pilys.

Vilniaus miestiečiai. Jų tautinė ir konfesinė sudėtis. Miestiečių verslai: amatai ir prekyba. Miestiečių buitis.

3. Svarstytinos problemos

Kodėl iki XIV a. antro trečdalio LDK neturėjo pastovios sostinės?

Svarbiausi veiksniai, nulėmę Vilniaus tapimą sostine.

Ar tikrai Gediminas yra Vilniaus miesto įkūrėjas?

4. Kūrybinės užduotys

Pagaminti (nupiešti, nubraižyti) Vilniaus pilių komplekso maketą.

Jau esate susipažinę su kai kuriomis Vilniaus miesto legendomis. Kurios iš jų ir kodėl yra tikroviškiausios?

Aplink Vilnių buvo pastatyta nemaža pilių. Pažymėkite Rokantiškių, Pilaitės, Medininkų, Trakų, Maišiagalos, Lydos, Kauno, Krėvos pilis ir nustatykite, kiek jos buvo nutolusios nuo valstybės sostinės. Padarykite išvadas.

Nustatykite svarbiausius Lietuvos politinio gyvenimo centrus iki XIV a. pab. Savo pasirinkimą

pagrįskite.

Parenkite apklausą apie šį laikotarpį ir apklauskite 10–15 praeivių. Rezultatus aptarkite per pamoką

5. Metodai

Ekskursijos: Žemutinė, Aukštutinė ir Kreivoji pilys – LDK sostinės gynybinis kompleksas.

Arkikatedros požemių paslaptys.

Vilniaus Gedimino pilies muziejus.

Apklausos apie Lietuvos didžiuosius kunigaikščius ir Vilnių parengimas.

Maketo rengimas.

6. Šaltiniai ir literatūra

Abramauskas S. Seniausia Lietuvoje žinoma freska //Gimtasis kraštas, – 1987 gruodžio 24–31.

Baronas D. Trys Vilniaus kankiniai : gyvenimas ir istorija. – Vilnius, 2000.

Batūra R. XIII a. Lietuvos sostinės klausimu // Lietuvos TSR MA darbai. A serija. T.1(20). 1966, p. 141–165.

Drėma V. Dingęs Vilnius. – Vilnius, 1991.

Gudavičius E. Gediminas ir Vilnius // Lietuvos aidas, 1992 rugsėjo 26.

Jonynas J. Lietuvos didieji Kunigaikščiai. – Vilnius, 1996.

Juozėnas D. Šventaragio slėnis. – Vilnius, 1991.

Katalynas K. Vilnius XIII amžiuje. Mitai ir faktai // Kultūros paminklai, kn.6. Vilnius, 2000, p. 207-218

Kitkauskas N. Vilniaus pilys: statyba ir architektūra. – Vilnius, 1989.

Kitkauskas N., Lisanka A., Lasavickas S. Perkūno šventyklos liekanos Vilniaus Žemutinėje pilyje // Kultūros barai, 1986, Nr.12; 1987, Nr. 1.

Kuncevičius A. Kodėl Vilnius tapo sostine? // Baltų archeologija, 1994, Nr. 1, p. 6–11.

Kuncevičius A. Pirmieji duomenys apie Vytauto laikų Vilniaus Žemutinės pilies rūmus // Žalgirio laikų Lietuva ir jos kaimynai. – Vilnius, 1993.

Kuncevičius A. Kodėl Vilnius tapo sostine ? // Baltų archeologija, 1994, Nr. 1, p. 6–11.

Nikžentaitis A. Gediminas. – Vilnius, 1989.

Pakarklis P. Kryžiuočių siautėjimai Vilniaus srityje // Kardas, 1994, Nr.5/, p. 5-6.

Puzinas J. Gediminas Vilniuje // Aidai, 1956. – Nr. 4, p. 381–389.

Senoji Lietuvos literatūra. Kn. 4: Metraščiai ir kunigaikščių laiškai. – Vilnius, 1996.

Šapoka A. Seniausios Lietuvos sostinės klausimas // Aidai, 1961, Nr. 9, p. 401–407.

Urbonavičius V. Šventaragio slėnis. Legendos ir faktai // Kultūros barai, 1987, Nr. 12.

Vasilevsky V. Gedimino krikštas. – Vilnius, 1991.

Vilniaus pilys // Lietuvos pilys. – Vilnius, 1971, p. 25–88.

V. LDK SOSTINĖS „AUKSO AMŽIUS“

1.Tikslai ir uždaviniai:

· parodyti Vilniaus suklestėjimo priežastis;

· parodyti tas miesto gyvenimo sritis, kuriose pasireiškė suklestėjimas;

· atskleisti XVI amžiaus svarbą Vilniaus miesto istorijoje;

· lokalizuoti miesto istorijos įvykius.

2. Turinys

LDK sostinė politiniame gyvenime. Vilniaus vaidmens išaugimas valdant Vytautui. Valdovo raštinė. Lietuvos Metrika. Kazimieras ir Vilnius. Vilnius – Ponų Tarybos rezidencija. Aleksandro privilegija Vilniaus miestui. Žygimanto Augusto dvaras Vilniuje ir jo įtaka miesto gyvenimui. Vilnius po Liublino unijos. Vyriausiojo Lietuvos Tribunolo veikla. Arkikatedra – Lietuvos valdovų panteonas.

Vilniaus miesto raida: teritorija, gyventojai, užsiėmimai, valdymas, statybos. Teritorija. Teritorijos išaugimas. Senamiesčio planas. Gynybinė siena. Priemiesčiai. Stichinių nelaimių įtaka miesto raidai. Didikų valdos mieste. Jurzdikos. Gyventojai. Gyventojų skaičiaus išaugimas. Gyventojų tautinės sudėties kitimas ir kitimo priežastys. Daugiakultūriškumo formavimasis.

Miestiečių užsiėmimai. Amatininkų cechai. Popieriaus malūnų, pinigų kalyklos, patrankų liejimo dirbtuvių atsiradimas. Vidaus ir užsienio prekyba. Vilnius - prekybinių kelių sankryžoje. Vilniaus prekybiniai ryšiai su Hanza, Maskva, Osmanų imperija, Lenkija. Rusų pirklių namai. Miestiečių tautybių ir profesinės veiklos atspindžiai Vilniaus miesto gatvėvardžiuose.

Miesto valdymas. Rotušė. Magistratas. Teismas. Iždas. Miestiečių buitis, papročiai ir moralė. Amžininkų pasakojimai apie miestiečių kasdienį gyvenimą. Reformacijos ir Renesanso atspindžiai Vilniaus miesto istorijoje.

Švietimas ir mokslas. *Nuo pirmosios mokyklos iki universiteto*. Pirmosios mokyklos Vilniuje. Katedros mokykla. A. Kulviečio mokykla. V. Protasevičius pakviečia į Vilnių jėzuitus. Kolegijos gimimas. Kolegijos pakėlimas į Akademijos rangą. Akademijos profesorių M. Daukšos, K. Sirvydo, M. K. Sarbievijaus, Ž. Liauksmino, A. Vijūko-Kojelavičiaus, M. Smigleckio įnašas į Lietuvos ir Vakarų Europos kultūrą. Akademijos plėtimasis. Teisės fakulteto įkūrimas ir jo mecenatai – didikai Sapiegos. Vilniaus kunigų seminarijos – pirmosios kunigų seminarijos – įsikūrimas ir veikla. *Spauda*. Vilnius – spausdinto žodžio lopšys Rytų Europoje. P. Skorina ir jo veiklos reikšmė. Vėluojanti spauda lietuvių kalba. M. Daukšos ir K. Sirvydo darbai. Žymiausių Vilniaus spaustuvių – Akademijos, Karcanų ir Mamoničių – veikla. Muzika.
Teatro ir operos gimimas
.Universiteto ir dvaro įnašas į muzikinį ir teatrinį gyvenimą.

Architektūra.
Gotika. Aukštutinė ir Žemutinė pilys – Lietuvos gynybinės gotikos pavyzdžiai. Visuomeninės paskirties pastatai: šv. Mikalojaus, Pranciškonų, šv. Jurgio, šv. Onos, Bernardinų bažnyčios. Gyvenamieji namai. Renesansas. Žymiausi Renesanso architektūros paminklai Vilniuje. Baroko architektūros pradžia.

3. Svarstytinos problemos

Vilniaus miesto suklestėjimo priežastys.

Vilniaus miesto savivaldos struktūrų susiformavimas.

LDK dvaro ir jurzdikų santykiai su magistratu.

Tautybių ir religijų santykiai bei jų atspindys kulto pastatų architektūroje.

Reformacija Vilniaus mieste.

LDK dvaras – LDK renesanso kultūros centras.

Kasdienis miestiečių gyvenimas.

4. Kūrybinės užduotys

Nubraižyti Vilniaus miesto schemą, parodant miesto augimą nuo XIV pabaigos iki XVII a. vidurio.

Pažymėti miesto schemoje naujus statinius, pastatytus šiuo laikotarpiu.

Gotikinius, renesansinius bei barokinius statinius pažymėti sutartiniais ženklais.

Sudaryti lentelę, į kurią įrašyti pastatus, susijusius su miesto valdymu, nurodant, kokias funkcijas jie atliko.

Perskaityti senamiesčio plane gatvių pavadinimus ir nustatyti, kuo vertėsi miestiečiai.

Aprašyti vieną dieną Lietuvos didžiojo kunigaikščio dvare.

Aprašyti Vilniaus rotušės aikštėje vykusį sekmadieninį turgų.

Iš pasirinkto vadovo po Vilnių išrinkti didikų, turėjusių rūmus mieste, pavardes. Nustatyti, kas šiuo metu yra tuose pastatuose, ir kaip jie saugomi valstybės. Pamėginti nustatyti, kur galėjo lankytis Jogaila, Vytautas, Žiliberas de Lanua, A. Kulvietis, K. Mažvydas, A. Rotundas, K. Sirvydas, J. K. Sarbievijus, A. Volanas, Žygimantas Augustas.

Sudarykite Vilniaus miesto įvairių tikėjimų kulto pastatų, buvusių XVII a. viduryje sąrašą ir nustatykite, kurios religijos dominavo Vilniaus mieste. Ar visi šie pastatai išliko iki mūsų dienų? Kas dabar juose yra?

Pasinaudodami III Lietuvos Statutu pamėginkite nustatyti, kurioms gyventojų grupėms ir kodėl buvo reglamentuotas drabužių, papuošalų nešiojimas?

Parenkite temines ekskursijas ,,Po viduramžių Vilnių‘’, ,,Renesansinis Vilnius‘’.

Suvaidinkite miesto tarybos susirinkimą.

Nufotografuokite Vilniaus pastatus, suvaidinusius svarbų vaidmenį LDK politiniame gyvenime, parenkite komentarus fotografijoms ir surenkite kilnojamą parodą.

5. Metodai

Ekskursijos.

Gotikinis Vilnius. Vilniaus gotikos ansamblis. Vilniaus Pilies skersgatvis. Rotušės aikštė – viduramžių miesto širdis. Vilniaus miesto gynybinė siena. Vilniaus universiteto ansamblis. Renesansinis Vilnius.

Vienos ekskursijos parengimas.

6. Šaltiniai ir literatūra

Adomonis T., Čerbulėnas K. Lietuvos dailės ir architektūros istorija. Nuo seniausių laikų iki 1775 m. – Vilnius, 1987.

Drėma V. Vilniaus šv. Onos bažnyčia. Vilniaus katedros rekonstrukcija 1782–1801 metais. – Vilnius, 1991.

Drėma V. Vilniaus šv. Jonų bažnyčia. – Vilnius, 1997.

Grinius J. Vilniaus meno paminklai. – Kaunas, 1940; Vilnius, 1994.

Jankevičienė A. Vilniaus gotikos ansamblis. – Vilnius, 1981.

Jučienė I., Levandauskas V. Vilniaus miesto gynybinė siena. – Vilnius, 1979.

Jurginis J. Aušros Vartai. – Vilnius, 1987.

Jurginis J. Kankiniai ir šventieji: legendos ir tikrovė. – Vilnius, 1984.

Jurginis J. Reformacija ir kontrreformacija Lietuvoje. – Vilnius, 1965.

Kiaupienė J. XVI amžiaus Vilniaus viešojo gyvenimo vaizdai // Mūsų praeitis, 1992, Nr.2, p. 15– 29.

Kiaupienė J. Vilniaus miestas ir pavietas XVI a. viduryje // Valstiečių laikraštis, 1991, Nr. 40, 43.

Kuchovičius Z. Barbora Radvilaitė. – Vilnius, 1991.

Kuolys D. Asmuo, tauta, valstybė Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės istorinėje literatūroje:

renesansas ir barokas. – Vilnius, 1992.

Levandauskas V. Vilniaus pilies skersgatvis. – Vilnius, 1980.

Lietuvos mokyklos ir pedagoginės minties bruožai. – Vilnius, 1983.

Lietuvos Vyriausiojo Tribunolo sprendimai 1583–1655. Parengė V. Raudeliūnas ir A. Baliulis. – Vilnius, 1988.

Lovmianska M. Fortifikacijos (Vilnius XVII a.) // Vilniaus laikraštis, 1992, kovo 5, 26.

Maceika J. Senoji Vilniaus rotušė. Vilnius, 1970.

Rabikauskas P. Didžiosios šv. Kazimiero šventės Vilniuje // Aidai,1958, Nr. 3, p. 118–128.

Radvanas J. Radviliada. – Vilnius, 1997**.**

Ragauskienė

Samalavičius S. Baroko šedevras. – Vilnius, 1979.

Samalavičius S. Vilniaus rotušė. – Vilnius, 1981.

S**liesoriūnas F**. Gedimino aikštė Vilniuje. – Vilnius, 1980.

Šapoka A. Didžiosios XVI amžiaus statybos Vilniuje // Aidai, 1960, Nr. 4, p. 137–146.

Šapoka A. Vilniaus miestiečių savivaldos organizacija ir miesto vidaus santykiai // Aidai, 1959,

Nr. 1, p. 30–34; Nr. 2, p. 64–68.

Šapoka A. Vilnius Zigmanto Augusto laikais // Aidai, 1957, Nr. 8, p. 353–358.

Tyla A. Vilnius – LDK sostinė po Liublino unijos // Mokslas ir gyvenimas. 1991, Nr. 9, p. 2–3, 29.

Vilniaus architektūra. – Vilnius, 1985.

Vilniaus arkikatedros paminklinės lentos // Lietuvos dailės muziejus. Metraštis. I. – Vilnius, 1996, p. 170–185.

Vladimirovas L. Pranciškus Skorina – pirmasis Lietuvos Didžiosios Kunigaikštytės spaustuvininkas. – Vilnius, 1992.

Vilniaus Jeruzalė // Literatūra ir menas, 1990 balandžio 7.

Vilniaus universiteto istorija 1579–1803. D. 1. – Vilnius, 1976.

Vilniaus universitetas 1579 – 1994.- Vilnius, 1994.

Volanas A. Rinktiniai raštai. – Vilnius, 1997.

Vorobjovas M. Vilniaus menas. – Kaunas, 1940.

Zaborskaitė V. Prie Lietuvos teatro ištakų. – Vilnius, 1981.

Zinkevičius Z. Lietuvių antroponimika : Vilniaus lietuvių asmenvardžiai XVII a. pradžioje.-Vilnius, 1977.

VI. LDK SOSTINĖS SMUKIMAS (XVII a. antroje PUSĖJE–XVIII a. pirmoje PUSĖJE) IR PAKILIMAS (XVIII a. PABAIGOJE)

1. Tikslai ir uždaviniai:

· išsiaiškinti pagrindines Vilniaus miesto nuosmukio priežastis;

· atskleisti ryšį tarp valstybės istorijos ir miesto istorijos;

· nustatyti nuosmukio įtaką miesto raidai ir kultūrai;

· parodyti Vilniaus baroko savitumą.

2. Turinys

Vilnius karo su Maskva išvakarėse. Miesto ūkis, švietimas, religinių bendrijų padėtis. Magnatų – Radvilų, Chodkevičių, Sapiegų – valdos mieste. Magnatų įtaka miesto gyvenimui.

Vilnius okupacijų metais. Vilnius *1654–1661 m. karo su Maskva metu*. Pirmoji LDK sostinės okupacija ir jos padariniai miesto ekonominiam, kultūriniam gyvenimui.
Vilnius Šiaurės karo metu
. Svetimųjų kariuomenės mieste. Petras I Vilniuje.
Miesto atsigavimas XVIII a. paskutiniame trečdalyje. 1794 m. sukilimas ir Vilnius
. Sukilėlių veiksmai. Sukilėlių manifestas lietuvių kalba. Vilniaus miestiečių gvardija. J. Jasinskis, L. Stuoka-Gucevičius.

Tautybių santykiai Vilniuje. Polonizacijos stiprėjimas. Lietuvių kalbos išstūmimas iš viešojo

gyvenimo. Vilnius tampa LDK žydų centru – Lietuvos Jeruzale. Vilniaus Gaonas.

Kultūros raida. *Švietimas*. Jėzuitų ordino konkurentai – pijorai ir jų veiklos reikšmė. M. Dogelis. Jėzuitų ordino panaikinimas. *Edukacinė komisija.* Vilniaus Akademijos pertvarkymas į Vyriausąją Lietuvos Mokyklą. Jos suklestėjimas.
Spauda
. Pirmieji laikraščiai Vilniuje
. Architektūra
. Būdingieji Vilniaus baroko bruožai. Žymiausieji Vilniaus baroko architektūros paminklai. Šv. Kazimiero, šv. Petro ir Povilo, šv. Teresės, šv. Kotrynos bažnyčios. Bazilijonų vienuolyno vartai. Klasicizmo architektūros ir dailės pradžia.

3. Svarstytinos problemos.

Pražūtingi XVII–XVIII a. karų padariniai miestui.

Pirmoji Vilniaus okupacija ir jos padariniai.

Pasaulietinio švietimo pasirodymo Vilniuje aplinkybės ir reikšmė.

Vilniaus baroko ir klasicizmo architektūros paminklų būklė ir jų išsaugojimo problemos šiuo metu.

Lietuvių kalbos išstūmimo iš Vilniaus viešojo gyvenimo priežastys.

.

4. Kūrybinės užduotys

Parengti interviu ir apklausti keliolika vilniečių apie pirmąją Vilniaus miesto

okupaciją ir jos padarinius. Apklausos rezultatus aptarti.

Diskusija: “Kas lėmė Vilniaus miesto nuosmukį”?

Apibūdinkite šv. Petro ir Povilo bažnyčios architektūrą. Palyginkite ją su šv. Mikalojaus bažnyčia ir padarykite išvadas.

Surenkite ekskursiją savo svečiams: ,,Vilnietiškasis barokas”.

Parašykite žymaus šio laikotarpio vilniečio biografiją.

5. Metodai.

Ekskursijos:

1794 m. sukilimo vietomis.

Šv. Petro ir Povilo bažnyčia – Vilniaus baroko perlas.

Vilniaus baroko keliais. Vilniaus universiteto auklėtiniai.

L. Stuoka-Gucevičius – žymiausias lietuviškojo klasicizmo kūrėjas.

Apklausa.

Diskusija.

6. Šaltiniai ir literatūra

Abramavičius V. Pirmieji Vilniaus laikraščiai // Literatūros ir meno metraštis. – Vilnius, 1961.

Aleksandravičius E. Hebraistika Vilniaus universitete ir Lietuvos etnopolitinės tendencijos (XIX a. pirma pusė) // Lituanistika, 1992, Nr.1, p. 23–32

Atamukas S. Lietuvos žydų kelias: nuo XIV amžiaus iki XX a. pabaigos. Vilnius, 1998, 2001.

Baroko kelias. Vadovas. – Vilnius, 1996.

Bartninkas M. Napoleonas Vilniuje // Vakarinės naujienos, 1990, vasario 23.

Vilniaus Jeruzalė // Literatūra ir menas, 1990 balandžio 7.

Butvilaitė R. Vilniaus Bazilijonų vienuolyno vartai // Acta academiae artium Vilnensis. T. 2. –

Vilnius, 1993, p. 161–193.

Dainauskas J. 1812 metai Vilniuje // Karys, 1962, Nr. 7, p. 195–199.

Danilevičiūtė D. Caras Petras Pirmasis Vilniuje // Diena, 1995, liepos 7.

Drėma V. Pranciškus Smuglevičius. – Vilnius, 1973.

Erodo skerdynės Vilniuje 1655–1661 m. // Darbininkas, 1960, Nr. 87, p. 10.

Dundulis B. Lietuva Napoleono agresijos metais. – Vilnius, 1981.

Gasparavičienė S. Čia paskutines savo dienas praleido Vilniaus Gaonas // Diena, 1995,vasario 11.

Georgo Forsterio laiškai iš Vilniaus. – Vilnius, 1988.

Jurkštas J. Vilniaus apylinkės XVIII a. pabaigoje: Kalba, demografija // Mokslas ir gyvenimas, 1989, Nr. 5, p. 18–19.

Lebedys J. Lietuvių kalba XVII–XVIII a. viešajame gyvenime. – Vilnius, 1976.

Lebedys J. Mikalojus Daukša. – Vilnius, 1963.

Lowmianska M. Wilno przed najazdem moskiewskim 1655 roku. – Wilno, 1929.

Malthete J.-F. Vilniaus Gaonas (1720-1798) // Lietuvos žydai 1918-1940: Prarasto pasaulio aidas. Sud. Y. Plesseraud ir H. Minczeles.- Vilnius, 2000, p. 206-220

Račkauskas J. Švietimo reforma Lenkijoje ir Lietuvoje XVIII a. – Vilnius, 1994.

Raila E.Vilniaus vyskupas Masalskis: parapijos aušra ir valstybės saulėlydis // Naujasis židinys, 1993, Nr. 4, p. 34–43.

Samalavičius S. Baroko šedevras. – Vilnius, 1979.

Šidlauskas A. Pirmoji Vilniaus okupacija ir trėmimų pradžia // Kultūros barai,1997, Nr. 8/9, p. 84–88; Nr. 10, p. 54-56.

Šubas M. Talmudinio mokslo žvaigždė. – Vilnius, 1997.

Tatarkievičius V. Vilniaus klasicizmas: L. Stuoka-Gucevičius // Naujasis Dienovidis, 1992, kovo 20–27.

Tyla A. Pirmoji Vilniaus okupacija // Voruta, 1990, Nr. 8–10.

Vilniaus Gaonas ir žydų kultūros keliai. Tarptautinės mokslinės konferencijos medžiaga. Vilnius, 1997, rugsėjo 10-12 d. – Vilnius, 1999.

Vilniaus universiteto istorija 1579–1803. – Vilnius, 1976.

Vilniaus universiteto istorija

Vitkus R. Požemiai veda istorijon: [Apie 1655 m. kazokų nusiaubtą didikų Sapiegų mauzoliejų šv. Mykolo bažnyčioje, Vilnius] // Šiaulių kraštas, 1994 liepos 4.

Zinkevičius Z.

VII. VILNIUS – RUSIJOS IMPERIJOS

GUBERNIJOS MIESTAS

1. Tikslai ir uždaviniai :

· parodyti Vilniaus padėties pokyčius Rusijai okupavus LDK;

· atskleisti pokyčius, įvykusius miesto gyventojų struktūroje XIX a.;

· parodyti gyventojų pasipriešinimą carinei valdžiai;

· atskleisti Vilniaus miesto kaip įvairių tautinių bendruomenių centro vystymą;

· parodyti, kaip augo Vilniaus miesto teritorija ir formavosi naujo miesto branduolys.

2. Turinys.

Vilnius politiniuose XIX a. sūkuriuose. Miesto gyventojų padėties pablogėjimas. Miesto, įjungto į Rusijos imperijos sudėtį, valdymas. Masonų judėjimo suaktyvėjimas. Miestiečių nuotaikos 1812 metų karo išvakarėse. 1812 metų karas. Aleksandras I ir Napoleonas Vilniuje. Karo įtaka miestui. Slaptųjų draugijų – filomatų ir filaretų veikla. Draugijų narių gyvenimo keliai. A. Mickevičius, A. Domeika, J. Vitkevičius, T. Zanas ir kt. 1831 m. sukilimo atgarsiai Vilniuje. Vilnius 1863–1864 m. sukilime. K. Kalinauskas, Z. Sierakauskas. Socialdemokratinių partijų kūrimasis ir veikla XIX a. antroje pusėje. Vilnius – Bundo citadelė. LSDP. Lenkijos socialistų partijos Lietuvos sekcija. Žymiausieji veikėjai: A. Krameris, A. Domaševičius, P. Eidukevičius, J. Pilsudskis, F. Dzeržinskis ir kt.

Miesto raida. *Teritorija.*Teritorijos augimas. Miesto plėtimo planai. Naujo miesto centro formavimosi pradžia. *Gyventojai.* Gyventojų skaičiaus augimas. Tautinė, socialinė gyventojų sudėtis ir jos pokyčiai XIX a.
Amatai ir pramonė
. Amatininkai, jų padėties kitimas. Amatininkų cechai. Geležinkelio linijos Peterburgas – Varšuva reikšmė miesto raidai. Naujoji Vilnia. Svarbiausios pramonės šakos. Cechų panaikinimas. Prekybos suintensyvėjimas. Miesto valdymas ir ūkis.
Miesto valdymo reformos XIX a. antroje pusėje.
Transportas, ryšiai, vandentiekis, gatvių apšvietimas, gydymo įstaigos.

Lietuvių gyvenimo ir įvairių ***Tautinių bendruomenių raida***.

Vilnius – lietuvių tautinio atgimimo lopšys. Lituanistinis sąjūdis Lietuvoje ir Vilnius. S. Daukantas, S. Stanevičius, D. Poška. Lietuvių kova už savo spaudą ir bažnyčią. Dvylikos Vilniaus apaštalų veikla. Broliai Vileišiai, P. Matulionis, kun. J. Ambraziejus, D. Malinauskas, A. Domaševičius, Bortkevičius ir kt.

Vilnius – lenkų bendruomenės kultūros centras. Lenkų literatūros klasikų J. Slovackio ir A. Mickevičiaus metai. J. I. Kraševskis ir M. Balinskis – Vilniaus miesto istorikai. Lenkų nacionalinės operos ,,Halka'' kūrėjas S. Moniuška Vilniuje. A. H. Kirkoras – pirmojo vadovo po miestą ir jo apylinkes autorius.

Vilnius – žydų bendruomenės kultūros centras. Pirmosios žydų pasaulietinės mokyklos Vilniuje. Vilniaus žydų mokytojų seminarija. Vilniaus rabinų seminarija. Žydai ir visuomeninis politinis judėjimas. Žydų rašytojai Vilniuje: A. D. Lebenzonas, I. L. Gordonas, M. I. Lebenzonas.

Švietimas ir mokslas. Vyriausioji mokykla virsta Imperatoriškuoju universitetu. Universiteto uždarymas. Medicinos ir chirurgijos bei Dvasinės akademijos įsteigimas. Vilniaus gimnazija. Vilniaus medicinos draugijos veikla. J. I. Frankas.

Vilniaus muziejų pradžia. Senienų muziejaus ir archeologinės komisijos įsteigimas. E. Tiškevičius. Vilniaus archeografinės komisijos veikla. *Muzikinis ir teatrinis gyvenimas.*
Vilniaus teatras. Gastrolės

. Architektūra ir tapyba
. Vilniaus meno mokykla ir jos veikla. Klasicizmas. Dailininkai A. Benua, A. Damelis, K. Rustemas, K. Vankovičius, M.E. Andriolis, M. Dobužinskis, M. Antokolskis.

3. Svarstytinos problemos

Rusijos okupacijos įtaka Vilniaus miestui.

Vilnius – kultūrų kryžkelė.

Vilnius ir lietuvių tautinis atgimimas.

Vilnius – lituanistinio sąjūdžio lopšys.

4. Kūrybinės užduotys

Vilniaus miesto žemėlapyje suraskite ir lokalizuokite pastatus, aikštes,

gatves, susijusias su:

a) 1812 metų karu;

b) masonų, filomatų, filaretų organizacijomis;

c) 1830–1831 metų sukilimu;

d) 1863–1864 metų sukilimu.

Pasirinktinai parenkite ekskursiją:

a) Vilnius – lietuvių tautinio atgimimo lopšys;

b) Vilnius – lenkų bendruomenės kultūros centras;

c) Vilnius – gudų bendruomenės kultūros centras;

d) Vilnius – Lietuvos Jeruzalė.

Pateikite faktų, rodančių, kad okupacinė valdžia rusifikavo miestą.

Garsiųjų vilniečių vardų įamžinimas mieste.

Vilnius XIX a. dailininkų akimis.

Vilnius poetų romantikų akimis.

Nustatykite, ką Vilniuje galėjo pažinoti S. Daukantas, A. Mickevičius,

Z. Sierakauskas, M. E. Andriolis, J. I. Kraševskis, V. Sirokomlė, M. Akelaitis.

Naudodamiesi ikonografiniais šaltiniais nustatykite, kaip kito bent vienas

jūsų pasirinktas pastatas Vilniuje ir jo aplinka per XIX amžių.

5. Metodai

Eksursijos:

1812 m. karo atspindžiai Vilniuje.

Vilniaus universitetas.

1863–1864 m. sukilimo pėdsakai Vilniuje.

Klasicizmo architektūra Vilniuje.

A. Mickevičiaus jaunystės metais.

Vilnius romantikų akimis.

6. Šaltiniai ir literatūra

Aleksandravičius E. XIX amžiaus profiliai. – Vilnius, 1993.

Aleksandravičius E. Kultūrinis sąjūdis Lietuvoje 1831–1863 metais. – Vilnius, 1989.

Aleksandravičius E., Kulakauskas A. Carų valdžioje : Lietuva XIX amžiuje. Vilnius, 1995

Bairašauskaitė T. Lietuvos totoriai XIX. – Vilnius, 1996.

Budreika J. Filomatas mongolų stepėse // Literatūra ir menas, 1971 liepos 10.

Čepėnas P. Naujųjų laikų Lietuvos istorija. T. 1. – Vilnius, 1992.

Dundulis B. Lietuva Napoleono agresijos metais. – Vilnius, 1981.

Frankas J. Atsiminimai apie Vilnių. Vilnius, 2001

Grickevičius V. Dešimt kelių iš Vilniaus. – Vilnius, 1972.

Ilgūnas G. Jonas Čerskis. – Vilnius, 1983.

Janulaitis A. Mikalojus Akelaitis. – Vilnius, 1969.

Juodakis V. Pirmieji „šviesodailės“ žingsniai // Literatūra ir menas, 1977, Nr. 20, gegužės 21.

Jurginis J. Istorija ir poezija. – Vilnius, 1969.

Lukšienė M. Demokratinė ugdymo mintis Lietuvoje XVIII a. antroji – XIX a. pirmoji pusė. – Vilnius, 1985.

Masiūnas V. Lituanistinis sąjūdis XIX a. pradžioje. – Vilnius, 1931.

Mackevičius A. Laiškai ir parodymai. – Vilnius, 1988.

Maksimaitienė O. Lietuvos sukilėlių kovos 1863–1864 m. – Vilnius, 1969.

Merkys V. Dalevskių šeima. – Vilnius, 1967.

Merkys V. Liudvikas Janavičius. – Vilnius, 1964.

Merkys V. Narodninkai ir pirmieji marksistai Lietuvoje. – Vilnius, 1967.

Merkys V. Simonas Daukantas. – Vilnius, 1971.

Moravskis S. Keletas mano jaunystės metų Vilniuje. – Vilnius, 1993.

Piročkinas A. Devyneri Adomo.Mickevičiaus metai . – Vilnius, 1995.

Sliesoriūnas F. 1830–1831 metų sukilimas Lietuvoje. – Vilnius, 1974.

Stakauskas J. Lietuvių sąjūdis Vilniaus seminarijoje // Mūsų praeitis, 1992, Nr. 3, p. 102–127.

Tiškevičius K. Neris ir jos krantai. – Vilnius, 1992.

1863-1864 metai Lietuvoje. Straipsniai ir dokumentai. – Kaunas, 1991.

Vidmantas E. Pastangos įvesti lietuvių kalbą Vilniaus bažnyčiose XX a. pradžioje // Mūsų

praeitis, 1993, Nr. 3, p. 121–123.

Vidmantas E. Religinis tautinis sąjūdis Lietuvoje XIX a. antrojoje pusėje – XX a. pradžioje. -Vilnius, 1995

Žukas S. Simonas Daukantas. – Kaunas, 1988.

VIII. Vilnius XX a. pradžioje – lietuvių tautinio atgimimo ir tautinių bendruomenių kultūros suklestėjimo centras

1. Tikslai ir uždaviniai:

· suvokti, kaip XX a. pradžioje išaugo Vilniaus vaidmuo lietuvių ir įvairių tautinių bendruomenių istorijoje;

· atskleisti Vilniaus kaip besiformuojančio politinio ir kultūrinio lietuvių tautos centro vaidmenį.

2. Turinys

Politinis gyvenimas Vilniuje. Revoliuciniai įvykiai Peterburge ir jų atgarsiai Vilniuje. Vilniaus Didysis seimas ir jo nutarimai. A. Smetona, J. Basanavičius.

Lietuvių ir įvairių tautinių bendruomenių kultūros raida.

Lietuvių kultūros suklestėjimas. šv. Mikalojaus bažnyčia – lietuvybės židinys mieste. Pirmosios lietuviškos pamaldos. Pirmasis lietuviškas knygynas. J. ir M. Šlapelių veiklos pradžia. Teatro ir dainos draugija „Kanklės“. M. ir K. Petrauskai, S. Šimkus. Pirmosios lietuviškos operos „Birutė“ pastatymas. Pirmoji lietuviška mokykla ir gimnazija. Lietuvių rašytojai – L. Gira, G. Petkevičaitė-Bitė, Žemaitė, Lazdynų Pelėda, G. Landsbergis-Žemkalnis Vilniuje. „Vilniaus žinios“ – pirmasis lietuviškas dienraštis. Lietuvių mokslo draugijos įkūrimas ir veikla. Vileišių namai – lietuvybės centras Vilniuje. Pirmoji lietuvių dailės paroda. M. K. Čiurlionis ir Vilnius.

Lenkų kultūros suklestėjimas. Lenkų nuolatinio teatro susikūrimas. „Liutnios“ draugija. Lenkų dailės parodos. Vilniaus mokslo bičiulių draugijos įkūrimas ir veikla.

Vilnius – gudų bendruomenės literatūrinio ir meninio gyvenimo centras. Gudų rašytojai A. Paškevič-Ciotka, Janka Kupala, Jakūbas Kolasas ir Vilnius. Periodiniai leidiniai „Naša dolia“, „Naša niva“. J. Buinickio teatro veikla. Kompozitoriai N. Čiurkinas, G. Širma.

Žydų bendruomenės atsivėrimas pasauliui. Vilniaus trupė. Vilniaus žydijos įnašas į muzikos ir meno pasaulį: Ch. Sutinas, Ž. Lipšicas, J. Cheifecas. B. Goldbergo veikla. Istorikas S. Dubnovas ir Vilnius.

3. Svarstytinos problemos

Vilniaus miesto reikšmės lietuvių politinei ir kultūrinei veiklai išaugimo XX a

pradžioje priežastys.

Lietuvių ir įvairių tautinių bendruomenių kultūros suklestėjimo priežastys.

4. Kūrybinės užduotys

Lokalizuoti su lietuvių tautiniu judėjimu susijusias vietas Vilniaus mieste.

Parengti ekskursijos planą tema: „Vilnius – lietuvių atgimimo ir tautinių bendruomenių suklestėjimo centras“.

Parašyti rašinį tema: „Didžiojo Vilniaus seimo atidarymas“.

Nustatyti, kur ir kam buvo pastatyti paminklai Vilniuje per carinės Rusijos okupacijos

metus ir sužinoti apie šių paminklų likimą.

Išstudijuoti medžiagą apie M. K. Čiurlionį, A. Smetoną, Janką Kupalą ir

nustatyti, kuriose Vilniaus miesto vietose jie lankėsi, jas nufotografuoti ir parengti

parodą.

Nustatyti, kuo skyrėsi vilniečių, gyvenusių XX a. pradžioje, buitis nuo vilniečių,

gyvenusių:

a) XIX a. pradžioje;

b) XIX a. viduryje;

c) XIX a. antroje pusėje.

5. Metodai

Ekskursijos:

Vilnius – lietuvių tautinio atgimimo ir kitų tautų suklestėjimo centras.

M. K. Čiurlionis Vilniuje.

Antanas Smetona ir jo bendražygiai.

Pirmasis lietuvių laikraštis „Vilniaus žinios“ ir jo bendradarbiai.

Periodinės spaudos straipsnių nagrinėjimas.

6. Šaltiniai ir literatūra

Aničas J. Petras Vileišis. – Vilnius, 1991, 2001 (II leid.)

Aničas J. Petro Vileišio veikla Vilniuje // Kultūros barai, 1991, Nr.1, p. 67–71.

Aničas J. Vileišiai ir Vilnius // Vakarinės naujienos, 1991 lapkričio 12–15.

Atamukas S. Lietuvos žydų kelias.- Vilnius,

Bielinis K. Spalio mėn. dienos Vilniuje // Bielinis K. Penktieji metai: Revoliucinio sąjūdžio

slinktis ir padariniai. – New York, 1959, p. 145–158.

Eidintas A. Slaptasis lietuvių diplomatas. – Vilnius, 1992.

Gabrys J. Didysis Vilniaus seimas ir jo reikšmė Lietuvai // Naujoji Romuva, 1937, Nr. 3, p. 55–58.

Griškūnaitė E. Darbininkų judėjimas Lietuvoje 1908–1914. – Vilnius, 1959.

Jurginis J. 1905 metų revoliucijos įvykiai. – Vilnius, 1958.

Landsbergis V. Čiurlionio meno mokykla Vilniuje // Literatūra ir menas, 1965 rugsėjo 25.

Lietuvos istorijos skaitiniai kariams. – Vilnius, 1993.

Malinowski J. Vilniaus žydų meninis gyvenimas (XX a. pirmoji pusė) // Krantai,

1992, Nr. 4/6, p. 58–63.

Miknys R. Vilniaus autonomininkai ir jų 1904–1905 m. Lietuvos politinės autonomijos projektai // Lietuvių atgimimo

studijos. 3. Lietuvos valstybės idėja (XIX–XX a. pradžia). – Vilnius, 1991, p. 173-198.

Narbutienė O. Susitikimas su pirmąja Birute // Literatūra ir menas, 1973, lapkričio 3.

Pleirytė-Puidienė O. Vilnius ir dr. J. Basanavičius // Literatūra ir menas, 1991 lapkričio 30.

Smetona A. Rinktiniai raštai. – Vilnius, 1990.

Smetona A. Vilnius – Lietuvos širdis // Vilniaus kvieslys, 1907 rugsėjis.

Truska L. Antanas Smetona ir jo laikai. – Vilnius, 1996.

Vidmantas E. Pastangos įvesti lietuvių kalbą Vilniaus bažnyčiose XX a.pradžioje

// Mūsų praeitis, 1991, Nr. 2, p. 121–126.

Vilniaus lietuvių dviklasė mokykla 1907–1917 m. – Vilnius, 1917.

IX. Vilnius – Lietuvos valstybės atkūrimo centras

1. Tikslai ir uždaviniai:

· parodyti Vilniaus miesto svarbą atsikuriančiai Lietuvos valstybei;

· atskleisti nevienodą tautinių bendrijų požiūrį į atkuriamą lietuvių tautos valstybingumą;

· parodyti okupacijų atneštas nelaimes Vilniaus miestui.

2. Turinys

I pasaulinio karo pradžia ir Lietuva. ***Okupacinis valdymas.*** Lietuvių politikų požiūris į karą ir tolesnį lietuvių tautos kelią. Vokiečių kariuomenė okupuoja Vilnių. Gyventojų padėties pablogėjimas okupacijos metu. Kasdienis miestiečių gyvenimas okupacijos metais.

Vilnius – atgimstančios valstybės centras. „Nukentėjusiems nuo karo šelpti“ draugijos veikla. A. Smetona. Lenkų pretenzijos į Vilnių. Vilniaus konferencijos sušaukimas. Lietuvos Tarybos sudarymas. 1918 m. vasario 16 d. Nepriklausomybės aktas. Lietuvos Tarybos veikla Vilniuje iki pirmosios Lietuvos Vyriausybės sudarymo. Pirmosios Lietuvos vyriausybės veikla. Lietuvos kariuomenės kūrimosi pradžia.

Vokiečių kariuomenė palieka Vilnių. Raudonoji armija okupuoja Vilnių. Bolševikų veikla Vilniuje. Lenkų legionieriai užima Vilnių. Lietuva atgauna Vilnių 1920 m. rugpjūčio mėnesį.

3. Svarstytinos problemos

Vilniaus miesto reikšmė atsikuriančiai Lietuvos valstybei.

Lenkijos pretenzijų į Vilniaus miestą priežastys, motyvai.

Vilniaus vieta lenkų kultūroje.

4. Kūrybinės užduotys

Rašinys: „Viena diena kaizerinės vokiečių kariuomenės okupuotame Vilniuje“.

Lietuvių ir lenkų santykiai Vilniuje karo metais.

Šio laikotarpio įvykių atspindys to meto periodikoje.

5. Metodai

Ekskursijos:

Vilnius – Lietuvos valstybės atkūrimo centras;

Vilnius – istorinė Lietuvos sostinė.

1918–1920 m. periodinės spaudos nagrinėjimas.

Ekskursija į muziejų.

6. Šaltiniai ir literatūra

Aničas J. Petras Vileišis. – Vilnius, 1992; 2001 (Antrasis leidimas)

Būtėnas J., Mackevičius M. Mykolas Sleževičius : advokatas ir politikas.- Vilnius, 1995

Čepėnas P. Naujųjų laikų Lietuvos istorija. T. 2. – Vilnius, 1992.

Eidintas A. Aleksandras Stulginskis. – Vilnius, 1995.

Eidintas A. Antanas Smetona. – Vilnius, 1989.

Feigelmanas N. Mykolas Biržiška ir Vilniaus žydai (1915–1922) // Kultūros barai, 1992, Nr. 1, p. 59–61.

Gaigalaitė A. Vasario 16d. Aktas ir jo atsiradimo aplinkybės // Lietuvos istorijos metraštis. 1988 metai. – Vilnius, 1989.

Grigaravičius A.

Klimas P. Iš mano atsiminimų. – Vilnius, 1990.
Klimas P. Lietuvos valstybės kūrimas 1915–1918 metais Vilniuje // Pirmasis Nepriklausomos Lietuvos dešimtmetis. – Vilnius, 1990, p. 1–21.

Laurinavičius Č. Tarybinio valstybingumo steigimas Lietuvoje. 1918 m. pabaiga – 1919 m. pirmoji pusė // Iš Lietuvos istorijos tyrinėjimų. – Vilnius, 1991, p. 87–107.

Matulaitis Užrašai

Meškauskas K. Lietuvos ūkis 1900–1940 m. – Kaunas, 1992.

Senn A. E. Lietuvos valstybės atkūrimas 1918–1920. – Vilnius, 1992.

Truska L. Antanas Smetona ir jo laikai. – Vilnius, 1996.

Viliūnas G. Pereinamasis laikotarpis Vilniuje (1917-1919) // Literatūrinis gyvenimas nepriklausomoje Lietuvoje (1918-1940).- Vilnius, 1998, p.16-17.

X. Vilnius Lenkijos valdžioje

1. Tikslai ir uždaviniai :

· parodyti Lenkijos asimiliacinę politiką Vilniuje ir Vilniaus krašte;

· parodyti lietuvių ir įvairių tautinių bendrijų padėtį;

· parodyti Lietuvos valstybės požiūrį į Vilnių ir Vilniaus kraštą;

· atskleisti Vilniaus nuosmukio priežastis tarpukario laikotarpiu.

2. Turinys

Vilniaus ir Vilniaus krašto atplėšimas nuo Lietuvos ir inkorporavimas į Lenkijos valstybę. 1920 m. Suvalkų sutartis ir Vilniaus klausimas. Gen. L. Želigovskio vadovaujama divizija okupuoja Vilnių ir trečdalį Lietuvos. Užsienio valstybių požiūris į Lietuvos ir Lenkijos konfliktą. Lietuvos kova dėl Vilniaus atgavimo.

Vilnius lenkų valdžios metais. *Miesto teritorija*. Gyventojų tautinė ir socialinė sudėtis. *Pramon ė ir prekyba*
. Pramonės ir prekybos sunykimas.
Miesto ūkis
: transportas, ryšiai, komunalinės paslaugos, sveikatos apsauga.
Miesto valdymas
. Miesto savivaldybė.
Švietimas ir kultūra
. Mokyklos. Teatrai, kino teatrai, bibliotekos.

Lietuvių ir įvairių tautinių bendruomenių padėtis okupuotame Vilniuje.

Lietuva Vilniuje.. Lietuvių inteligentų ištrėmimas iš Vilniaus. Tautinio lietuvių komiteto įsikūrimas ir jo veikla. Vilniaus lietuvių švietimas. Vytauto Didžiojo gimnazija. M. Šikšnys. Vilniaus lietuvių draugijos. Lietuvių mokslo draugija. Lietuvių „Ryto“ švietimo draugija. Lietuvių labdarybės draugija. Lietuvių šv. Kazimiero draugija. Lietuvių ūkio draugija. Lietuvių meno ir literatūros draugija. Lietuvių studentų sąjunga. Lietuvių mokytojų sąjunga. Lietuvių kreditinis kooperatyvas (bankas). Lietuviškosios periodikos persekiojimas. J. ir M. Šlapelių knygynas ir jo veikla. Vilniaus lietuvių veikėjai: A. Basanavičius, K. Stašys, K. Čibiras, B. Untulis, P. Karazija, J. Maceika, P. Kraujelis, V. Martinkėnas, R. Mackonis, A. Krutulys ir kt. Lietuvos pagalba Vilniaus lietuviams.

Lenkų bendruomenė Vilniuje. Lenkų mokslo organizacijos. Mokslo bičiulių draugija. Stepono Batoro universitetas – lenkų kultūros centras. Žymiausi lenkų bendruomenės atstovai.

Vilnius - pasaulio žydų mokslo centras. JIWO – žydų mokslo institutas ir jo veikla. M. Vainraichas, Z. Reizenas. Žydų kultūros ir švietimo draugijos. Žydų istorijos ir etnografijos draugija. Š. Anskis. Žydų teatrinio gyvenimo suklestėjimas. Iškiliausieji žydų bendruomenės nariai: C. Šabadas, J. Vygotskis, A. Kovner. Pasaulio žydų kongresai Vilniuje.

Gudų bendruomenės padėtis. Tautinis gudų komitetas. Gudų mokslo draugija. Gudų mokslo ir kultūros institutas. Tautinis gudų susivienijimas. Gudų veikėjai: I. ir A. Luckevičiai.

Vilniaus miestiečių buitis.

3. Svarstytinos problemos

Lietuvių kova už savo teises tarpukario Vilniuje.

Lenkijos politika Vilniaus ir Vilniaus krašto lietuvių bei gudų atžvilgiu.

Vilniaus tapimo pasauliniu žydų mokslo centru priežastys.

4. Kūrybinės užduotys

Sudaryti Rasų kapinėse palaidotų žymiausių Vilniaus krašto veikėjų kapų sąrašą.

Parengti ekskursiją: „Žymaus vilniečio gyvenimo vietomis“.

Parengti atsiminimų apie tarpukario Vilnių bibliografinį sąrašą.

Parengti trumpą referatą apie tarpukario Vilnių remiantis publikuotų atsiminimų medžiaga.

5. Metodai

Ekskursijos:

Vilniaus lietuvių veiklos ir gyvenimo vietomis.

Žymiausių Vilniaus tautinių bendruomenių atstovų pėdsakais.

Išvyka į J. ir M. Šlapelių butą-muziejų.

Susitikimai su senaisiais vilniečiais.

Tuometinės periodikos straipsnių nagrinėjimas.

Parengti anketą apklausai „Tarpukario Vilnius” ir apklausti bent 20 vilniečių. Anketą išanalizuoti.

6. Šaltiniai ir literatūra

Alseika D. Vilniaus krašto lietuvių gyvenimas 1919–1934 m. – Vilnius, 1935**.**

Atamukas S. Lietuvos žydų kelias.- Vilnius, 1

Biržiška M. Vilniaus Golgota. – Vilnius, 1992.

Cicėnas J. Vilnius tarp audrų. – Vilnius, 1993.

Ertel R. Grupinis jaunų poetų portretas [Junge Vilne] // Lietuvos žydai 1918-1940: Prarasto pasaulio aidas. Sud. Y. Plesseraud ir H. Minczeles.- Vilnius, 2000, p. 231-253.

Galinienė B., Stačiokas R. Vilniaus savivaldybė (Nuo seniausių laikų iki 1940 m.). – Vilnius, 1993.

Gustaitė G. Jurgis Matulaitis – Vilniaus vyskupas (1918–1925) // Lietuvos Rytai. Vilnius, 1993, p. 179–192.

Jurgio Matulaičio užrašai/ Red. O. Mikailaitė. – Putnam, 1991.

Kasperavičius A. Lietuvos tarptautinė kova dėl Vilniaus 1926 // Lietuvos aidas, 1994, lapkričio 15.

Makauskas B.Vilnijos lietuviai 1920–1939 metais. – Vilnius, 1991.

Martinkėnas V. Vilniaus krašto lietuviškos mokyklos ir skaityklos 1919–1939 metais. – Vilnius, 1989.

Martinkėnas V. Vilniaus Lietuvių Studentų sąjunga 1926–1940 // Voruta, 1994 sausio 1–5,6–12, 20–31.

Nezabitauskis A. Jonas Basanavičius. – Vilnius, 1990.
Paulavičienė R. Marcelinas Šikšnys. – Vilnius, 1992.

Smetona A. Pasakyta–parašyta. – Vilnius, 1992.

Surwilo J.Wilno Pilsudzkiego: Domy w ktorych mieszkal // Magazyn Wilenski, 1991, Nr. 8, S. 6–9.

Viliūnas G. Literatūrinis gyvenimas už nepriklausomos Lietuvos ribų : okupuotasis Vilnius // Literatūrinis gyvenimas nepriklausomoje Lietuvoje (1918-1940).- Vilnius, 1998, p. 109-119.

Vilnius ir Vilniaus kraštas. – Kaunas, 1932.
Wilno i ziemia wilenska. T. 1–2. – Wilno, 1930.

Visockas A. Jonas Basanavičius. – Vilnius, 1991.

Žepkaitė R. Lietuva ir didžiosios valstybės 1918–1939 m. – Kaunas, 1986.

XI. Vilnius Lietuvos Respublikos sudėtyje

1. Tikslai ir uždaviniai:

· parodyti Vilniaus ir Vilniaus krašto klausimo sprendimą Antrojo pasaulinio karo

pradžioje;

· parodyti Lietuvos Respublikos pastangas įjungti Vilnių ir Vilniaus kraštą į Lietuvos

Respublikos sudėtį.

2. Turinys

Vilnius Antrojo pasaulinio karo pradžioje. Lietuvos klausimasVokietijos ir SSSR politikos užkulisiuose. Raudonoji Armija okupuoja Vilnių. Vilniaus miesto turto grobimas. Sovietų Sąjunga perduoda Vilnių ir Vilniaus kraštą Lietuvai. Lietuvos kariuomenės žygis į Lietuvą.

Vilniaus miesto ir krašto įjungimo į Lietuvos Respubliką pradžia. Sunki miesto gyventojų ir pabėgėlių padėtis. Lietuvos Respublikos administracinių, mokslo, švietimo įstaigų kūrimas. VDU Humanitarinių ir Teisės mokslų fakultetų perkėlimas iš Kauno į Vilnių. Vilniaus pedagoginio instituto perkėlimas į Vilnių. Gyventojų nuotaikos ir jų raiška.

3. Svarstytinos problemos

Kodėl į Vilnių iškart nebuvo perkelta Lietuvos Respublikos sostinė?

Kodėl Lietuvos vyriausybė dėjo nemaža pastangų Vilniui ir Vilniaus kraštui integruoti?

4. Kūrybinės užduotys

1939–1940 m. Vilniaus m. lietuviškos spaudos analizė.

Išanalizuoti Lietuvos periodinių leidinių straipsnius, išspausdintus 1939 m. spalio 27 d.

Parašyti rašinėlį pirmuoju asmeniu: „Lietuvos kariuomenės grįžimas į Vilnių“.

5. Metodai

Susitikimai su senaisiais vilniečiais: Vilniaus miesto grąžinimo akimirkos.

Laikraščių straipsnių analizė.

6.Šaltiniai ir literatūra

Aušrotas B. Sunkių sprendimų metas. – Vilnius, 1990.

Bubnys A. Lenkų pogrindis Lietuvoje 1939–1940 m. – Vilnius, 1994.

Bubnys A. Vokiečių okupuota Lietuva (1941–1944). – Vilnius, 1998.

Būtėnas J. Kaip grįžo mums Vilnius // Literatūra ir menas, 1974, rugpjūčio 31.

Kazlauskienė B. Vilniaus bažnyčių lietuvinimas (atgavus 1939 m. Vilnių) // Dienovidis, 1995 gegužės 26, birželio 30.

Kiaupienė J. Kas ištiko Vilniaus archyvus 1939 m. rudenį // Mūsų praeitis, 1990, Nr. 1, p. 116– 119.

Losowski P. Litwa a sprawy polskie. 1939–1940. – Warszawa, 1982.

Rimkus V. Lietuvių sukilimas Vilniuje. 1941 m. – London, 1984.

Viliūnas G. Literatūrinio gyvenimo pradai atgautame Vilniuje // Literatūrinis gyvenimas nepriklausomoje Lietuvoje (1918-1940).- Vilnius, 1998, p. 95-96.

Žepkaitė R. 1939: 39 Raudonosios armijos okupacijos dienos Vilniuje // Lietuvos rytas, 1994

rugsėjo 27.

Žepkaitė R. Vilniaus istorijos atkarpa 1939 m. spalio 27–1940 m. birželio 15 d. – Vilnius, 1990.

XII. Vilnius per pirmąjį sovietmetį ir nacių okupacijos metais

1. Tikslai ir uždaviniai:

· parodyti okupacijų padarytą žalą Vilniaus miestui ir miestiečiams;

· parodyti miestiečių kovą su okupantais.

2. Turinys

Vilnius per pirmąjį sovietmetį. SSSR ultimatumas Lietuvai. Lietuvos okupacija. Kultūros ir švietimo sovietizacija. Pramonės ir privačių namų nacionalizacija. „Glavlito“ veikla. Pirmieji trėmimai. LAF susikūrimas ir LAF Vilniaus štabo veikla. Antisovietinis 1941 m. birželio 23 d. sukilimas Vilniuje. Vilniečių gyvenimas ir buitis.

Hitlerininkų okupacija ir antinacinė vilniečių kova. Okupacinis nacių režimas ir gyventojų

padėtis. Tragiškas Vilniaus žydų bendruomenės likimas. Didysis ir Mažasis Vilniaus getai. Žydų genocidas. Getų pogrindžio organizacija ir jos veikėjai: A. Kovner, I. Vitenbergas ir kt. Vilniečiai – žydų gelbėtojai: J. Stakauskas, O. Šimaitė.
Komunistinio pogrindžio veikla. „Aktyvios kovos su hitlerine okupacija sąjunga“. J. Pševalskis. Geto partizanų organizacija. I. Vitenbergas. Antifašistinės lietuvių sąjungos. Komunistų vadovaujamos organizacijos – „Lietuvos išlaisvinimo sąjungos“ įkūrimas ir veikla. J. Vitas–Vilūnas. Komunistinė pogrindinė spauda lietuvių, lenkų kalbomis.
Nekomunistinio pogrindžio veikla. Pasyvusis lietuvių priešinimasis naciams. Įvairių hitlerininkų priemonių boikotas. Pogrindinės spaudos leidimas ir platinimas. A. Lipniūnas. Nekomunistinis lenkų pogrindis. Armija Krajova ir jos veikla Vilniuje ir jo apylinkėse. Teroristiniai Armijos Krajovos veiksmai 1944 m. liepos mėnesį. Lietuvių rinktinė Vilniaus apylinkėse.

3. Svarstytinos problemos

Holokaustas ir Vilnius.

Antifašistinių pasipriešinimo pažiūrų įvairovės problema.

Antifašistų atminimo įamžinimo klausimas.

Prieštaringas Armijos Krajovos vaidmuo Vilniuje ir Vilniaus krašte.

4. Kūrybinės užduotys

Nubraižyti Antrojo pasaulinio karo metų Vilniaus getų planus.

Parašyti rašinėlį pirmuoju asmeniu: „Vilniaus gete“ (remiantis atsiminimais).

Parašyti rašinį: „Vilniaus kasdienybė hitlerinės okupacijos metais“.

Aplankyti vietas, susijusias su antinaciniu ir antisovietiniu pasipriešinimu.

5. Metodai.

Ekskursijos:

Vilniaus getai – tragiškų įvykių liudytojai.

Antinacinio pasipriešinimo vietos Vilniuje.

Antisovietinio pasipriešinimo vietomis.

Kino kronikos peržiūra Lietuvos valstybiniame vaizdo ir garso archyve.

6.Šaltiniai ir literatūra

Brandišauskas V. Siekiai atkurti Lietuvos valstybingumą (1940 06–1941 09). – Vilnius, 1996.

Čiornaja kniga. – Vilnius, 1993.

Hitlerinė okupacija Lietuvoje. – Vilnius, 1961.

Kai kurie istorinės tiesos faktai: Armija Krajova. – Vilnius, 1993.

Levinas D. Lietuvos žydų areštai ir trėmimai 1940–1941 metais // Pergalė, 1990, Nr. 1, p. 98–111.

Masinės žudynės Lietuvoje (1941–1944). Dokumentų rinkinys. T. 1. – Vilnius, 1965.

Misius K. Pagerbkime Vilniuje žuvusius 1941 m. sukilėlius // Lietuvos aidas, 1991, birželio 22.

Rimkus V. Lietuvių sukilimas Vilniuje 1941 m. – Londonas, 1984.

Štromas A. Holokaustas. Žydų ir nežydų patirtis // Krantai, 1990, Nr. 23–24, p. 14–23.

Šuras G. Vilniaus geto kronika 1941-1944.- Vilnius, 1997.

Vėlius N. Eglė pakirstomis šaknimis // Literatūra ir menas, 1971, birželio 26.

XIII. Vilnius per antrąjį sovietmetį

1. Tikslai ir uždaviniai:

atskleisti Vilniaus pasikeitimus antruoju sovietmečiu;

parodyti Vilniaus reikšmę antisovietiniam pasipriešinimui;

parodyti miesto sovietizaciją;

parodyti miesto problemas.

2. Turinys

Antrojo sovietmečio pradžia. Sovietinė Armija užima Vilnių 1944 m. liepos mėn. Karo nuostoliai. Gyventojų skaičiaus ir sudėties pokyčiai. Miesto ūkis išvijus hitlerininkus. Gyventojų gyvenimas ir buitis okupacijų metais.

Miesto atstatymas ir raida. Miesto atstatymo problemos. Sovietinės architektūros pavyzdžiai senamiestyje. Miesto zonos išplėtimas. Gyvenamųjų namų statybos industrializavimas. Senųjų gyvenamųjų rajonų plėtimas ir naujų gyvenamųjų rajonų statyba – Antakalnis, Naujininkai, Lazdynai, Karoliniškės, Viršuliškės, Justiniškės, Fabijoniškės, Pašilaičiai, Baltupiai, Pilaitė ir kt. Pramonės įmonių statyba. Pokarinė architektūra. Jos laimėjimai ir trūkumai.

Ekologins miesto problemos. Miesto ūkis ir jo problemos.

Gyventojų skaičiaus kaita. Lenkų tautybės gyventojų išvykimas į Lenkiją. Kultūrinio palikimo grobstymas.

Vilniaus sovietizacija. Miesto gatvių ir aikščių pavadinimų sovietinimas. Vilniaus etninių bendrijų muziejų likvidavimas. Bibliotekų naikinimas. Sovietinė kadrų politika ir jos įtaka miesto gyventojų sudėčiai. Galutinis VDU fakultetų perkėlimas iš Kauno į Vilnių.

Vilnius tampa Lietuvos administraciniu, mokslo, kultūros centru. ***Antisovietinio pasipriešinimo apraiškos***
. Vilniaus vaidmuo partizaniniame Lietuvos pasipriešinime. 1956 m. jaunimo demonstracija Rasų kapinėse. „Laisvoji Lietuva“ – pogrindinė Vilniaus 16-osios vid. mokyklos dešimtokų pogrindinė organizacija.
Disidentinis judėjimas
. Helsinkio grupės veikla. Lietuvos Laisvės Lygos įkūrimas ir jos veikla. Pogrindinė spauda: „Aušra“, „Laisvės Šauklys“, „Alma Mater“ ir kt.

3. Svarstytinos problemos

Miesto augimo sukelti prieštaravimai.

Miesto gyventojų tautinės sudėties kitimas ir jo priežastys.

Pokarinės miesto architektūros laimėjimai ir trūkumai.

Stichinių antisovietinių nuotaikų reiškimasis Vilniaus miesto mokyklose.

4. Kūrybinės užduotys

Ekskursija į Genocido aukų muziejų.

Susitikimas su Lietuvos gyventojų genocido ir rezistencijos tyrimo centro darbuotojais.

Susitikimas su vilniečiu, dalyvavusiu pogrindinėje jaunimo pasipriešinimo organizacijoje.

Vilniečių apklausa apie pasipriešinimo sovietinei valdžiai formas.

5. Metodai.

Disidentinės pogrindinės spaudos analizė.

Disputas: Vilniaus jaunimo organizacijų pasipriešinimas sovietiniam režimui.

6. Šaltiniai ir literatūra

Anušauskas A. Lietuvių sovietinis naikinimas 1940–1958 metais. Vilnius, 1996.

Drėma V. Apie kultūros paminklų būklę [Vilniuje]: Atviras laiškas // Europa, 1988. – Vilnius, 1989, p. 281–308;

Drėma V. Vilniaus šv. Jonų bažnyčia. – Vilnius, 1997.

Gaškaitė N. Pasipriešinimo istorija. 1944–1953 metai. – Vilnius, 1997.

Grunskis E. Lietuvos gyventojų trėmimai 1940–1941, 1945–1953 metais. – Vilnius, 1996.

Grunskis E. Lietuvos gyventojų trėmimai 1940–1941, 1944–1953 metais sovietinės okupacinės valdžios dokumentuose: dokumentų rinkinys. – Vilnius, 1995.

Gurskis V. Lietuvių laisvės kovos 1940–1990 (Istorijos bruožai). – Vilnius, 1996.

Jonutis R. Pilaitė // Diena, 1995 gegužės 15.

Laisvės kovos 1944–1953 metais: [dokumentų rinkinys]. – Kaunas, 1996.

Lietuvos partizanai 1944–1953 m. – Kaunas, 1996.

Nukentėję paminklai. – Vilnius, 1994.

Ozolas R. Atgimimo ištakose: 1970–1980 metų Lietuvos kultūros gyvenimo štrichai. – Vilnius, 1996.

Petravičiūtė J. Sovietinio saugumo struktūra ir funkcijos Lietuvoje (1941–1954) // Genocidas ir rezistencija, 1997, Nr. 1, p. 66–81.

Pšibilskis V. B. „Byla“ dėl Vilniaus Arkikatedros: 1949–1956 // Kultūros barai, 1995, Nr. 5.

Samas A. Žirmūnai: Vilniaus rajonai // Vakarinės naujienos, 1993 birželio 23.

Šuščevičiūtė R. Naujininkai // Diena, 1995 balandžio 7.

Žiliukas A. Naujamiestis // Diena, 1995 gegužės 12.

XIV. Vilnius – Lietuvos nepriklausomos valstybės atkūrimo centras

1. Tikslai ir uždaviniai:

· parodyti Vilniaus reikšmę Nepriklausomybės byloje;

· parodyti pokyčius, vykstančius desovietizuojant miestą.

2. Turinys

Vilniečių vaidmuo kelyje į Nepriklausomybę. 1987 08 23 mitingas prie A. Mickevičiaus paminklo. A. Terleckas, N. Sadūnaitė. LPS suvažiavimas. 1990 m. kovo 11 dienos Lietuvos Respublikos Nepriklausomybės atkūrimo aktas. V. Landsbergis. 1991 m. sausio 13-oji Vilniuje. 1991 m. rugpjūčio pučas Maskvoje ir jo atgarsiai Vilniuje.

Vilnius pirmaisiais Nepriklausomybės metais. Rinkimai į miesto savivaldybę. Aikščių ir gatvių pavadinimų grąžinimas. Sovietinių paminklų pašalinimas. Naujos aikštės, (A. Sacharovo), paminklai (N. Sukiharai, Vilniaus kovotojams Rasų kapinėse, tremtiniams, Sausio 13-osios aukoms ir Medininkų posto pasieniečiams).

Miesto ūkis naujomis sąlygomis. Privatizacijos problemos Vilniaus mieste. Senamiesčio tvarkymo problemos. Miesto ūkio problemos, mokesčiai, statyba, transportas, ryšiai, švietimas ir kultūra, socialinė rūpyba. Teisėtvarka ir nusikalstamumo problemos.
Vilnius – tautinių bendruomenių atgimimo centras
. Baltarusių, karaimų, lenkų, rusų, totorių, ukrainiečių ir žydų bendruomenės Vilniuje.

3. Svarstytinos problemos

Ekologinės, socialinės Vilniaus miesto problemos.

Sovietmečio paminklų likimas.

Vilniaus miesto augimo perspektyvos.

4. Kūrybinės užduotys

Parengti naujai pastatytų paminklų nuotraukų aplankus.

Parengti medžiagos apie Nepriklausomybės metais atidarytus muziejus aplankus.

Surengti susitikimus su naujai atsikūrusių tautinių bendruomenių atstovais.

Susitikimas su Vilniaus miesto savivaldybės arba mikrorajono seniūnijos darbuotojais.

Vilniečių, gynusių televizijos bokštą bei radijo ir televizijos komitetą, apklausa.

Rezistencijos dalyvių atminimo įamžinimas.

5. Metodai

Ekskursijos:
Į Antakalnio, Rasų kapines ir LR prezidentūrą.
Svarbiausiomis Lietuvos valstybės atkūrimo vietomis: Lietuvos Respublikos širdis – Seimas.
Susitikimai su buvusiais Vilniaus miesto gyventojais politiniais kaliniais.

6. Šaltiniai ir literatūra

Baltijos kraštų kelias į Nepriklausomybę, 1987–1989 metai: įvykių kronika / Sudarė V. Skuodis. – Vilnius, 1997.

Budreckis A. M. Vilniečių veikla išeivijoje. – Vilnius, 1995.

Landsbergis V. Laisvės byla. 1990–1991. – Vilnius, 1992.

Landsbergis V. Lūžis prie Batijosi: Politinė autobiografija. – Vilnius, 1997.

Lietuva. 1991.01.13. Dokumentai, liudijimai, atgarsiai. – Vilnius, 1991.

Lietuvos rytai: /Str. rinkinys/ Sudarė K. Garšva ir L. Grumadienė. – Vilnius, 1993.

Ozolas R. Pirmieji atkurtosios nepriklausomybės metai. – Vilnius, 1992.

Senn A.E. Bundanti Lietuva. – Vilnius, 1992.

Senn A. E. Gorbačiovo nesėkmė Lietuvoje. – Vilnius, 1992.

Skuodis V. Lietuva ir pasaulis 1991-ųjų sausyje: svarbesnių įvykių kronika. – Vilnius, 1995.

Vilnius skaičiais 1996. – Vilnius, 1997.

Vilniaus miesto pagrindiniai 1989 metų surašymo duomenys. – Vilnius, 1990.

Vilnius ir vilniečiai: gyvenimo kokybės vertinimas. – Vilnius, 1995.

Zinkevičius Z. Rytų Lietuva praeityje ir dabar. – Vilnius, 1993.

Bendrojo lavinimo mokyklos programos

Individualioji programa